

A RÓMAI BIRODALOM HATÁRAI – A DUNAI LIMES MAGYARORSZÁGI SZAKASZA VILÁGÖRÖKSÉGI VÁROMÁNYOS HELYSZÍNŰRŐL

WOLLÁK KATALIN – VISY ZSOLT

Az UNESCO Világörökség Bizottsága a világörökségi helyszínekre vonatkozó nemzetközi egyezmény 1972-ben történt elfogadását követően a múlt esztendő végéig 165 ország 1052 helyszínét nyilvánította világörökséggé. Hazánk viszonylag jó helyzetben van, hiszen nyolc világörökségi helyszínünk van, közülük Pécs tekinthető kiemelkedő egyetemes értéket képviselő régészeti helyszínnek. Ezt az arányt szeretné a magyar kormány javítani azáltal, hogy a Római Birodalom több mint 400 km hosszú magyarországi szakaszának emlékeit világörökségi címre jelöli. A magyar limes-szakasz része lenne a Római Birodalom határai világörökségi helyszínnek, aminek egy része „Frontiers of the Roman Empire” (FRE) néven már létező világörökségi helyszín, ennek jelenleg három eleme szerepel a listán: a Hadrianus-fal, az Antoninus-fal, valamint a felső-germániai és raetiai limes. A legújabb döntés szerint a magyar szakasz önálló helyszínként (a dunai limes részeként) a többi európai, majd más kontinenseken húzódó szakaszok bővítése lenne. A régi és az újabb limes világörökségi helyszíneket egy klaszter foglalja majd egységbe.

A limes világörökségi nevezésének gondolata a 2000-es években született. A nevezésben érintett országok képviselői hozták létre a Pozsonyi Csoportot, amelynek 2004. évi koblenzi nyilatkozata fogalmazta meg a szakmai alapvetést: „A Római Birodalom határai világörökségi helyszínt a Traianus császár uralkodásától Septimius Severusig (kb. Kr. u. 100–200) fennállt határ kell, hogy alkossa, azokkal a más periódusokból származó katonai létesítményekkel együtt, amelyek a határ mentén található (1. kép).

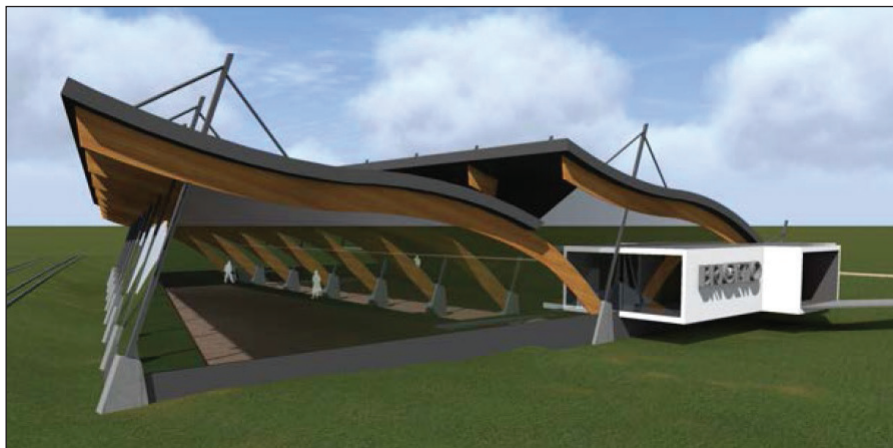
Ezek katonai táborok, erődök, tornyok, a limesút, sáncok és a határvidékkel közvetlenül kapcsolatba hozható polgári létesítmények.” A meghatározást az UNESCO elfogadta, ezáltal a német, majd a skóciai szakaszok már a FRE sorozathelyszín részei lettek.

A hazai előkészületek közül nagy jelentőségük volt azoknak az EU finanszírozta nemzetközi projekteknek, amelyekben magyar részről 2005–2008 között a Pécsi Tudományegyetem Régészet Tanszéke, 2009–2011 között mellette a paksi Városi múzeum és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal vett részt. Ezek célja a Duna mentén húzódó egykori római hadiút nyomvonalának és a környezetében található katonai objektumok – római katonai táborok, bal és jobb parti erődítmények, katonai települések, őrtornyok és más, a

1. kép: A Római Birodalom határai (Forrás: Visy Zsolt)

határvédelemhez tartozó emlékek – sorozatából a magyarországi limes-szakasz világörökségi nevezésének elkészítése volt. A projekt keretében feldolgozták az addigi kutatások eredményeit. Közöttük volt Visy Zsolt kutatása¹, amely a magyar Duna-szakaszon több mint 320 római emléket sorolt fel. Magyarország a „Frontiers of the Roman Empire – Ripa Pannonica in Hungary” (a Római Birodalom határai – A ripa Pannonica Magyarországon) néven a magyar szakaszt világörökségi várományos helyszínnek nevezte 2009-ben. A nevezés 198 elemet (köztük 34 limesút-szakaszt) tartalmazott. A projekt során nevezési dokumentáció, kezelési terv készült, amely 121 részhelyszín (64 település területén több mint 160 régészeti lelőhely) szöveges leírását és térképi adatait foglalta magában. A lelőhelyek adatai régészeti-térinformatikai adatbázisba kerültek; a terepbejárások, a légi régészeti és a geofizikai kutatások alapján elkészült az összes helyszín egységes dokumentációja, valamint minden helyszín magterületének és védőövezetének meghatározása.²

2. kép: A komáromi látogatóközpont látványterveinek egyik változata
(Forrás: Siklósi Józsefvárosi főépítész, Komárom)

A projekt zárását követően – 2012. január 1-jén – lépett hatályba a világörökségről szóló törvény (2011. évi LXXVII. tv.), amely előírta, hogy világörökségi helyszín, illetve e cím várományosa csak védetté nyilvánított terület lehet. A nevezéshez tehát országos védelem szükséges, ami eredetileg a régészeti lelőhelyek kb. egyharmadánál állt fenn. (A többi lelőhely nyilvántartott státuszú volt). 2012-ben régészeti védelmi javaslatcsomag készült, 2013–2015 között 71, 2016 decemberében 26 limeslelőhely került védelem alá. A védelmi rendeletek megjelenése, valamint a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről szóló miniszteri rendelet új lendületet adott az ügynek: 2014-ben a Magyar Limes Szövetség elkészítette a tervezett világörökségi helyszín kulturális turisztikai előtervét, 2015–2016-ban pedig állami forrás nyílt egyes lelőhelyek kiegészítő hitelesítésére, geofizikai kutatásokra, illetve néhány lelőhelyen próbakutatásra. Ezek eredményei alapján lehetett pontosítani a lelőhelyeket. A nevezésre való alkalmasságot az is befolyásolta, hogy az adott lelőhelynek ugyan nem kell rendelkeznie felszínen is látható, esetleg bemutatott maradvánnyal, azonban a tudományos jelentőség mellett egyértelműen biztosítani kell az emlék hosszú távú megőrzését, kutathatóságát és a majdani látogatók számára az emlék megközelítését. Ezek a szempontok jelentősen befolyásolták a nevezendő helyszínek körét. A nemzetközi feltételrendszer, az UNESCO-követelmények is szigorodtak, ezért nem volt fenntartható a korábbi „minél több lelőhelyet jelölni” alapelv. Át kellett dolgozni a korábbi nevezési dokumentációt, ki kellett munkálni a lelőhely-kiválasztás módszertanát (a jelentőség/megközelíthetőség – bemutatathatóság/hosszú távú fenntartás szempontjainak figyelembevételével). Az újabb kutatások és a fenti szempontok mérlegelése alapján a jelölendő helyszínek száma jelentősen, 67 helyszínre csökkent. Néhány helyszín a védelmi rendszer több elemét foglalja magában.

A továbblépéshez kormánydöntésre volt szükség, hogy megerősítést nyerjen a limes várományos helyszín Világörökség Jegyzékbe történő jelölése. Ez 2016 szeptemberében született meg. Folytatódott a nevezési dokumentáció frissítése, elkészült az átdolgozott kezelési terv első változata. A helyszínek nevezésképes állapotba hozásához (a megközelítés javításához, tereprendevezéshez, kétnyelvű információs táblák kihelyezéséhez, a felszín alatti emlékek érzékeltetéséhez, a meglévő emlékek karbantartásához, a bemuta-

¹ Visy Zsolt: *A ripa Pannonica Magyarországon* (Budapest: Akadémia Kiadó, 2000).

² Fejérdy, Tamás – Visy, Zsolt – Máté, Zsolt (ed, trans. Horton, Charles): *Frontiers of the Roman Empire: Ripa Pannonica in Hungary (RPH) Nomination Statement* Vol. 1–2 (Budapest: National Office of Cultural Heritage, 2011).

tások korszerűsítéséhez, a jelentősebb helyszínek látogatóközpont keretében történő bemutatásához) a kormánydöntés forrást is hozzárendelt. Ennek alapján idén két operatív programhoz lehet pályázatot benyújtani a helyszínek – fenti célokat szolgáló – turisztikai fejlesztéséhez. Ezek keretében mintegy húsz helyszínen kerülhet sor kisebb-nagyobb léptékű fejlesztésre. Így például Komáromban a *Brigetio canabae* területén 2014–2016 között feltárt épületegyüttes kerül bemutatásra (2. kép).

Bár látogatókat kiszolgáló többfunkciós épület kevés helyen létesül, számos kiválasztott helyszínen nemcsak a feltárt és konzervált tornyok, táborfalrészecskék, sarok- vagy kaputoronyok mutathatók be, hanem kertészeti eszközökkel, a belső utak jelzésével „láthatóvá válik” az adott őrtorony, tábor, késő római erőd szerkezete is. A dunakömlödi bemutatás mintájára korszerű eszközökkel az eredeti torony tömegét érzékelhető, kubatúraszerű rekonstrukció is létesül (3. kép).

A tervezett fejlesztések azt a célt is szolgálják, hogy a nevezés benyújtását követően az értékelő ICOMOS szakértők meggyőződhetnek arról, hogy a magyarországi limes méltó tagjává lehet a „Római Birodalom határai” világörökségi helyszínek családjának. A magyar nevezés benyújtásának tervezett időpontja 2018 januárja. A dokumentációt együtt kívánjuk beadni a szlovák féllel, valamint az osztrák–déli német szakasszal. Addig még számos hazai és nemzetközi egyeztetést kell lefolytatni. Az UNESCO az érintett országok részéről átlátható nevezési stratégiát javasolt, továbbá a teljes limesre (több mint 7500 km, három kontinens, 18 ország) tematikus tanulmány készítését írta elő. Az európai nevezésben érdekelt tíz ország az elmúlt évben többször is egyeztetett ezekről a kérdésekről, a legutóbb január 10-11-én Budapesten tartott műhely-konferencia pedig döntő áttörést hozott. A részes országok és az ICOMOS képviselője megegyezett abban, hogy a Római Birodalom európai határvonala három további egységben, önálló nevezések formájában bővíthető. A hazánkat érintő szakasz a dunai limes területére esik, de ezt 2000 km-es hossza miatt két részletben lehet benyújtani. Első része a németországi Ingolstadt-tól a magyar-horvát határig terjed ki, és mivel az ebben érdekelt Németország, Ausztria, Szlovákia és Magyarország csaknem teljesen elkészítették világörökségi pályázatukat, egyesített nevezésük 2018. januári benyújtása elől minden akadály elhárult. Amennyiben a tervezett menetrend tartható, akkor a világörökségi cím elnyerésének várható ideje 2019 nyara. Magyarországon ekkor egy újabb, immár kilencedik világörökségi helyszínt látogathatnak az érdeklődők.

3. kép: Paks-Dunakömlőd-Sánc-hegy, az északi erőd fal és a kaputorony jelzesszerű rekonstrukciója (Fotó: Visy Zsolt)